

מבינים שהישגות חלומות של יוסף הייתה אף היא סימן שאין מדובר בדמיונות שווא. יוסף אכן נועד מנעדרותו להיות מנהיג שמשפחתו תשתחווה לו.

שנית, כמו זיגמונד פרויד אלפי שנים אחריו, ליוסף היה כישרון לפתור חלומות של אחרים. הוא פתר את חלומותיהם של שר המשקים ושר האופים בבית הסוהר, ועכשיו, בפרשתנו, את חלומות פרעה. פתרונותיו לא היו כישוף ולא נס. במקרה של שר המשקים ושר האופים, הוא זכר שיום הולדתו של פרעה יחול שלושה ימים לאחר מכן (בראשית מ, כ). מנהג שליטי קדם היה לחוג את יום הולדתם במשתה ולחרוץ בו את גורלם של אנשים כאלה ואחרים (הד לכך יש במתן תוארי הכבוד ביום ההולדת של מלכת בריטניה בזמננו). מסתבר היה, אם כן, להניח שחלומות שר המשקים ושר האופים קשורים למאורע הצפוי ומשקפים את התקוות והחששות הלא מודעים שלהם.¹

ואשר לחלומות פרעה, ייתכן שיוסף הכיר מסורות מצריות קדומות בדבר תקופות רעב שאורכן שבע שנים. ידועה למשל "אסטלת הרעב", כתובת מצרית המתעדת שנות רעב, ומושמת בפיו של המלך ג'וסר שמשל בתחילת המאה ה-27 לפני הספירה. חוקר המקרא נחום סרנה ציטט אותה בספרו על ספר בראשית. הנה שורותיה הראשונות:

ישבתי אֶבֶל על כיסאי הרם, ואנשי החצר אחוזי צער.
לבי היה דוויי עליי, כי היאור לא בא במועדו מזה
תקופה בת שבע שנים. התבואה הייתה בצמצום,
הגרעינים מיובשים, וכל דבר אשר יאכל היה יקר
המציאות.²

שלוש גישות לחלומות

זהו אחד המהפכים הגדולים בספרות העולמית: בן לילה הופך יוסף מאסיר למשנה למלך. מה היה בו, ביוסף – זר לחלוטין לתרבות מצרים, "עברי", אדם שנרקב בכלא באשמת שווא של ניסיון אונס – מה היה בו שהכשיר אותו להיות מנהיג האימפריה הגדולה ביותר בעולם העתיק?

ליוסף היו שלושה כישרונות, אשר כל אחד מהם לבדו הוא נחלת רבים, אך צירוף שלושתם יחדיו הוא נדיר. הכישרון הראשון: לחלום חלומות. כשאנו קוראים בפרשת וישב על שני חלומות הנעורים שלו – על אלומות אחיו המשתחוות לאלומתו, ועל השמש, הירח ואחד עשר הכוכבים המשתחוים לו – עדיין איננו יודעים אם הם תחושה מוקדמת של עתיד מפואר, או רק ביטוי לדמיונות פרועים של ילד מפונק המתגדר בהזיות גדולה.

רק בפרשת השבוע שלנו, פרשת מקץ, מתגלה לנו פיסת מידע חיונית שהוסתרה מאתנו עד כה. פרעה חלם אף הוא שני חלומות מקבילים, ויוסף אומר לו על כך: "וְעַל הַשְּׁנוֹת הַחֲלוֹם אֶל פְּרֹעֶה פְּעָמִים – כִּי נִכּוֹן הַדָּבָר מֵעַם הָאֱלֹהִים וּמִמֶּהָ הָאֱלֹהִים לַעֲשׂוֹתוֹ" (בראשית מא, לב). עכשיו, במבט לאחור, אנחנו

אולם ההישג המרשים ביותר של יוסף היה כישרונו השלישי: היכולת ליישם חלומות: לפתור את הבעיה שהחלום הזהיר מפניה. מיד לאחר שפענח את החלום ובישר לפרעה על שבע שנות הרעב הוסיף וסיפק פתרון:

וַעֲתָה יֵרָא פְּרַעֲה אִישׁ נָבוֹן וְחָכָם וַיִּשְׁתַּהוּ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם. יַעֲשֶׂה פְּרַעֲה וַיִּפְקֹד פְּקָדִים עַל הָאָרֶץ וַחֲמִשׁ אֶת אֶרֶץ מִצְרַיִם בְּשֶׁבַע שָׁנִי הִשָּׁבַע, וַיִּקְבְּצוּ אֶת כָּל אֶכְל הַשָּׁנִים הַטֹּבֹת הַכֹּאֵת הָאֵלֶּה וַיִּצְבְּרוּ בָּר תַּחַת יַד פְּרַעֲה, אֶכְל בְּעָרִים, וְשָׁמְרוּ. וְהָיָה הָאֶכְל לְפָקֶדוֹן לְאֶרֶץ לְשֶׁבַע שָׁנֵי הָרָעָב אֲשֶׁר תִּהְיֶינָ בָּאָרֶץ מִצְרַיִם וְלֹא תִכָּרֵת הָאָרֶץ בְּרָעָב (בראשית מא, לג-לו).

אנחנו כבר מכירים את כישורי הניהול המעולים של יוסף. ראינו אותם בבית פוטיפר, וגם בבית הסוהר. כישרון זה, שהופגן בדיוק ברגע הנכון, הוא אשר הוביל למינוי יוסף למשנה למלך מצרים.

יוסף מלמדנו, אם כן, שלושה עקרונות מנהיגותיים. הראשון: חלמו חלומות. אל תאזקו את כנפי הדמיון שלכם. כשאנשים באים אליי לבקש עצה בנושא מנהיגות, אני נוהג להציע להם לחלום – ולתת לשם כך לעצמם את הזמן, המרחב והדמיון הדרושים. בחלומות אנחנו מגלים את נהיית לבנו המיוחדת, וההליכה אחרי הלב היא הדרך הטובה ביותר לחיות חיים מתגמלים.³

חלימת חלומות נחשבת בדרך כלל לדבר לא מעשי. טעות: זהו אחד הדברים המעשיים ביותר. יש אנשים המבלים חודשים ארוכים בתכנון חופשה, אך אינם מקדישים אפילו יום אחד לתכנון החיים. הם מפקירים את עצמם לרוחות המקרה והנסיונות. זו

שגיאה. מסורת חז"ל היא כי "כל מקום שנאמר [בתורה] 'וַיְהִי', אינו אלא לשון צער".⁴ חיים של "וַיְהִי" הם חיים פסיביים, חיים של המתנה לדברים שיקרו, של "שיהיה", של "זה מה יש". לעומתם, ישנם חיים של "וַיְהִי!". בחיים של "וַיְהִי!" אנחנו גורמים לדברים לקרות – והחלומות שלנו הם הנותנים לנו קריאת כיוון.

"אם תרצו אין זו אגדה", אמר האיש שאנו חבים לו את הקמת מדינת ישראל יותר מלכל אדם יחיד אחר. שמעתי פעם מאלי ויזל רעיון נפלא. במשך זמן מה התגוררו הרצל וזיגמונד פרויד באותו רובע בווינה. "למזלנו", אמר ויזל, "הם לא נפגשו. תאר לך מה היה קורה אילו שוחחו. הרצל היה אומר, 'יש לי חלום על מדינה יהודית'. פרויד היה עונה, 'ספר לי, הֲרַר הרצל, ממתי אתה חולם את החלום הזה? בוא, שכב על הספה ונעשה פסיכואנליזה'. הרצל היה נרפא מחלומותיו, והמדינה היהודית לא הייתה קמה". לשמחתנו, עם ישראל לא נרפא אף פעם מחלומותיו.

העיקרון השני נלמד מכישרונו השני של יוסף. מנהיגים פותרים חלומות של אנשים אחרים. הם משכללים את הגולמי. הם מוצאים דרך לביטוי תקוותיו ופחדיו של דור. נאום "יש לי חלום" של מרטין לותר קינג לקח את התקוות של האמריקנים השחורים ונתן להן כנפיים. לא חלומותיו של יוסף עשו אותו למנהיג, אלא חלומותיו של פרעה. החלומות שלנו נותנים לנו כיוון; אבל החלומות של אחרים נותנים לנו הזדמנות.

והעיקרון השלישי: מצאו דרך ליישם את החלומות במציאות. פתרון חלום הוא לפעמים דרך לפתרון בעיה. תחילה אִתְרוּ את הבעיה שהחלום מעלה, ואז מצאו דרך לפתור אותה.

שאלות לשולחן השבת

- חלמו חלומות: עד כמה גדולים הם הרעיונות שאתם רוקמים לחייכם בחלום?
- הבינו את חלומותיהם של אחרים: האם אתם מקשיבים לפעמים לשאיפות של אנשים אחרים, ועוזרים להם לדמיין אותן ביתר בהירות?
- ממשו את חלומותיכם: באילו דרכים אפשר להפוך חלומות למציאות?

הרבי מקוצק הצביע פעם על קושי ברש"י. בפסוק הראשון של פרשת יתרו (שמות יח, א) מבאר רש"י את שבעת שמותיו של כוהן מדיין, ואומר שהשם יִתְּרֵן לו "על שם שיתר", כלומר הוסיף, "פרשה אחת בתורה: 'וְאַתָּה תִּחְזָה'". הכוונה להצעתו של יתרו למשה הפותחת במילים "וְאַתָּה תִּחְזָה מִכָּל הָעָם אֲנָשִׁי חֵיל יִרְאִי אֱלֹהִים אֲנָשִׁי אֲמַת שְׁנָאִי בָצַע" (יח, כא ואילך). כזכור, יתרו ראה שמשה נשחק תחת עומס ההנהגה והשיפוט היומיומי של כל בני ישראל, והוא והעם כאחד עלולים כלשונו "לנבול", והציע לו לחלוק את המעמסה עם שכבות נוספות של מנהיגות זוטרות.

הרבי מקוצק מזכיר שהפרשה שיתרו הוסיף, כלומר דבריו אל משה, מתחילה לא מ"וְאַתָּה תִּחְזָה", כדברי רש"י, אלא כמה פסוקים קודם לכן, מהמילים "לא טוב הָדָבָר אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה" (יח, יז). תירוץ של הרבי מקוצק פשוט. כשיתרו אומר "לא טוב הָדָבָר אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה" הוא עדיין איננו מוסיף משהו לתורה: הוא רק מציג בעיה. התוספת מגיעה כשהוא מגיע לפתרון, האצלת הסמכויות.

מנהיגים טובים הם אלה הפותרים בעיות, או המקיפים את עצמם בפתורי בעיות. קל לראות מתי הדברים משתבשים; המנהיגות מתגלמת ביכולת למצוא דרך לתקנם. גאוניותו של יוסף טמונה לא בכך שחזה שבע שנות שובע ושבע שנות רעב, אלא בכך שהגה שיטה לאגירת תבואה שתבטיח אספקת מזון לעם בשבע השנים הרעות.

חלמו חלומות; פתרו חלומות של אחרים; ומצאו דרכים להפוך חלום למציאות. שלושה כישורים אלה הם תמצית המנהיגות על פי יוסף.

- 1 אבן עזרא ובכור שור, בפירושיהם לבראשית מ, יב, מציעים שניהם ביאורים ברוח זו.
- 2 Nahum Sarna, *Understanding Genesis*, New York, Schocken, 1966, 219.
- 3 לאחרונה הופיע, גם בעברית, ספר המפתח רעיון זה ומבססו בדוגמאות: קן רובינסון (בשיתוף לו ארוניקה), המקום הנכון: למה חשוב לעשות את מה שאוהבים, מאנגלית: שרון פרמינגר, ירושלים: כתר, 2011.
- 4 מגילה י ע"ב.